

УДК 35:340.12:342.721(477)

Юрій Древаль *

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИН

Розглянуто питання щодо значення різнобічних аспектів безпеки особистості як основи для удосконалення державно-управлінських відносин. Доведено, що в руслі дискурсу на тему безпеки особистості особливого значення набуває соціокомунікативний механізм державного управління.

Ключові слова: безпека, безпека особистості, державно-управлінські відносини, соціокомунікативний механізм державного управління.

Древаль Ю. Д. Безопасность личности как фактор современных государственно-управленческих отношений.

Рассмотрен вопрос о значении разносторонних аспектов безопасности личности как основы для усовершенствования государственно-управленческих отношений. Доказано, что в русле дискурса на тему безопасности личности особое значение приобретает социокоммуникативный механизм государственного управления.

Ключевые слова: безопасность, безопасность личности, государственно-управленческие отношения, социокоммуникативный механизм государственного управления.

Dreval Yu. D. Security of personality as a factor of modern public-management relations.

Questions regarding the importance of diverse aspects of security of personality as a basis for improving public-management relations are considered. It is proved that in line with the discourse on security of the individual the communicative mechanism of public management takes special importance.

Keywords: security, security of personality, public-management relations, communicative mechanism of public management.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Серед названих характеристик найперше на увагу заслуговує феномен безпеки, поза яким неможливо гарантувати всі інші напрями захисту якихось інтересів чи цінностей. Відтак, і при формуванні будь-яких аспектів державної політики має враховуватися фактор безпеки особистості.

Поняття «безпека» є багатозначним, і переважання в ньому певних смислових відтінків з часом доповнюється деякими нюансами та зазнає суттєвих змін. Серед основних смислів такого поняття можна виділити наступні: безпека як внутрішнє самовідчуття людини, безпека як необхідна умова індивідуальної свободи, безпека як умова розвитку соціуму і безпека як стан держави або міжнародного співтовариства держав. Причому, в складних умовах сьогодення не втратив актуальності жоден з перерахованих напрямів безпеки.

Окреслене різноманіття напрямів зумовило й появу численної аналітичної літератури, присвяченої безпеці в різних її проявах. В останні десятиліття проблема безпеки особистості інтенсивно досліджується в руслі багатьох наукових напрямів, зокрема національної безпеки, філософії людини, правознавства, політології, державного управління, психологічної безпеки, інформаційної безпеки, економічної безпеки, працеворонної безпеки та «бізнес-безпеки». Кожен з перерахованих напрямів спрямований на розкриття важливих аспектів безпеки особистості в складних умовах сьогодення. Проте, очевидно, вони вимагають взаємного доповнення та гармонійного поєднання. Якраз за такої умови і можливе дослідження місця феномену безпеки в оновлених державно-управлінських відносинах. В якості ж основи для подальших досліджень можна скористатися тлумаченнями тих дослідників, які вважають безпеку людини міждисциплінарним поняттям [1, с. 2].

Проте, очевидно, об'єктивно обумовлений процес диференціації знань заважає сформулювати повноцінну уяву про складний соціокультурний феномен безпеки особистості. Поки що остаточно нез'ясовано залишається і проблема взаємозалежності безпеки суспільства, держави і окремої особи. Недостатньою мірою окреслений феномен безпеки відображено і в основних нормативно-правових актах, спрямованих на врегулювання державно-управлінської діяльності.

Завданням статті є з'ясування різнобічних напрямів безпеки особистості як основи для вдосконалення державно-управлінських відносин. Виконання окресленого завдання можливе на основі застосування міждисциплінарного підходу, який дозволяє не лише сформулювати повноцінну уяву про сутність таких напрямів, а й вивести інтегральний показник феномену безпеки особистості як системного соціокультурного явища.

Питання безпеки людини, як слушно стверджується у фаховій літературі, було завжди актуальним, починаючи з того моменту, коли вона почала активно взаємодіяти з природою, опанувавши вогонь та знаряддя праці [2, с. 6]. З часом кількість загроз безпечному існуванню соціуму та окремих індивідів невпинно зростала, що завдячувало як ускладненню суспільних відносин, так і появі та вдосконаленню численних небезпек технологічного характеру. Сучасному ж суспільству властиве стрімке примноження небезпек, що загрожують безпечному існуванню окремих людей та соціуму в цілому.

Відтак, і при формуванні засад державної політики у будь-якій сфері суспільних відносин має обов'язково враховуватися фактор безпеки та захищеності особистості. До того ж, у складних умовах сьогодення проблема захисту основоположних прав і свобод людини все більшою мірою переміщується з сфери державно-політичних відносин у соціетальну сферу. Національна держава вже не спроможна ефективно функціонувати в рамках традиційно відведених їй повноважень, зокрема належним чином забезпечуючи всебічні права і свободи громадян. Не випадково з вибудованої дослідниками «п'ятиповерхової піраміди владних відносин», яка формується під тиском глобалізаційних процесів, лише один «поверх» виділено для національної держави. Частину власних функцій вона передає наверх (міждержавним та міжнародним об'єднанням), частину – вниз (територіальним та муніципальним органам) [3, с. 229–232].

Все це має вважатися одним з найбільш важливих чинників зміни орієнтирів у системі «соціум-держава-індивід», а також перегляду парадигми безпеки особистості. Проте до такої зміни тональності належним чином не підготовлені не лише держави, але і окремі індивіди. Так, за оцінкою І. Валерстайна, «держави буквально завалені вимогами громадян надати безпеку та соціальне забезпечення, яких вони політично не в змозі надати» [4, с. 182]. У даному випадку спостерігається наявність своєрідної «кентавр-проблеми», сформульованої Ж. Тошечком, що полягає у специфічній чи навіть винятковій формі парадоксальності (яку можна сформулювати і як «несумісність різних явищ чи процесів, що якимось чином подолана», і як «узгодження того, що не може узгоджуватися») [5, с. 11]. Не випадково автори аналітичної доповіді «Проблеми впровадження культури безпеки в Україні» підкреслюють важливість того, «щоб безпека стала пріоритетною ціллю та внутрішньою потребою окремої людини, колективу та суспільства» [6, с. 5].

Складність та багатоаспектність проблеми безпеки особистості спонукали появу численних спеціальних наукових досліджень, які здійснюються в руслі багатьох наукових галузей. Це стосується окрім науки державного управління ще й філософії, соціології управління, правознавства та соціальної комунікації.

Базовим для сучасного філософського дискурсу із зазначеної проблематики є положення про те, що конституювання людини в особистість здійснюється завдяки наявності природних прав, самореалізації та недоторканності її гідності [7, с. 55, 63]. Філософія ж безпеки першочергово пов'язується з розуміння об'єктивної реальності як нелінійної динаміки. На рівні суспільної свідомості нелінійність постає як складна сукупність ствердження та заперечення, що живиться динамічним хаосом і постійним браком достатньої інформації для прийняття необхідних рішень. Відтак, виділяються дві парадигми безпеки: (1) парадигма захищеності, що ґрунтується на розумінні безпеки як заперечення небезпек, наслідком чого є власне самоствердження особистості; (2) парадигма самоствердження, що базується на розумінні безпеки як ствердження себе, а заперечення небезпек має вторинний характер і розглядається як необхідна умова самоствердження [8, с. 47].

У руслі соціології управління базовим є розуміння безпеки як соціального імперативу, що виражає стан збалансованого суспільства. Причому, соціальна безпека у багатьох аспектах пов'язується саме із захищеністю окремої людини. Такий стан безпеки розглядається і як явище, що зумовлює якість життя людини, і як комплексне поняття, що містить сукупність громадянських прав і свобод, і як право людей на життя в умовах свободи та гідності, а також свободи від зубожіння та соціальної незахищеності. При цьому, згідно з тлумаченням В. Ніколаєвського, відзначаються «впливи та напрями підтримки і збереження необхідних параметрів якості соціального середовища, що прямо впливає на безпеку особистості...» [9, с. 332]. Водночас, як вважають І. Рущенко та І. Дубровський, «є підстави стверджувати, що загальну теорію соціальної безпеки сучасна соціологічна наука розробити не спромоглася [10, с. 335]. І, з урахуванням зазначеного, в якості надійного фундаменту для опрацювання такої теорії має стати оновлене розуміння взаємозв'язків між безпекою особистості та загальним станом збалансованого суспільства.

Дотичною до наведеної є й проблема соціокультурної безпеки, дослідження якої відзначається посиленням операційної значущості окремих положень та пропозицій. Дійсно, відносини між людьми можуть набувати як форми спілкування між окремими індивідами, так і форми міжгрупового спілкування. У цьому розумінні стрижнем безпеки має вважатися віднаходження гармонійного співвідношення між інтересами окремих груп та суспільства в цілому, що й має забезпечити належний рівень свободи окремих індивідів. У сучасних умовах опрацювання різнобічних підходів до налагодження гідного міжкультурного діалогу набуває особливо великого значення. Деякі вчені навіть пропонують з цією метою заснувати Всесвітню раду культур за

аналогією з Радою Безпеки ООН, наділивши її повноваженнями у сфері узгодження позицій, суджень і спостережень спілкування у сфері культури [11, с. 99].

Одним із найбільш перспективних напрямів дослідження зазначеного феномену є співвідношення свободи і безпеки. На сьогодні окреслене співвідношення вже долає межі соціогуманітарних студій, стаючи предметом аналізу представників багатьох галузей знань та наукових напрямів. П.-А. Альбрехт, наприклад, у руслі кримінально-правової проблематики аргументовано доводить положення про суперечливість та в деяких нюансах навіть хибність гасла «свобода через безпеку». Вчений, зокрема, стверджує: «Якщо стан загрозує свободу людини, то обіцяна безпека можлива лише як тотальна державна безпека, яка є, однак, державним тероризмом» [12, с. 13]. М. Панов, погоджуючись з положенням щодо можливості використання безпеки існування індивідууму у політичних цілях, зазначає, що безпеку необхідно розглядати в якості необхідної умови та гарантії захисту свободи та інших прав людини [13, с. 10].

Філософський та соціологічний дискурс з проблематики безпеки особистості складає надійний підмурок і для оновлення парадигми державного управління. Не випадково дослідники державно-управлінської проблематики також все частіше враховують суб'єктивний чи особистісний фактор управлінських відносин. «Участь» та «особистість» включаються до фундаментальних засад багатьох сучасних управлінських концепцій. Поза громадянською участю, за оцінкою А. Соловійова, «уряд незмінно перетворює державне управління в сукупність корпоративних бізнес-проектів, що задовольняють в основному інтереси елітарних коаліцій та альянсів» [14, с. 96]. Відсутності насилля як основного чинника порушення безпеки громадян нарівні з політичною стабільністю відводиться одне з цільних місць у численних індексах, що відображають основні параметри ефективності державного управління. Причому, зримо простежується переорієнтація у тлумаченні місця людини у суб'єкт-об'єктних відносинах. Про це свідчить і визнання того факту, що сучасному державному управлінню нарівні з виконавчо-розпорядчими відносинами властиві і відносини координації, субординації та реордінації.

За цієї причини актуалізується питання щодо належного опрацювання соціокомунікативного механізму державного управління. У такому контексті здебільшого йдеться про політичну комунікацію та навіть комунікативну революцію, що суттєвим чином впливає на стан суспільної свідомості та захищеності особистості в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Масові комунікації, які власне є цілеспрямованим впливом комунікатора на аудиторію, складають невід'ємний компонент функціонування сучасного інформаційного суспільства. Відтак і комунікативний ресурс відзначається значним потенціалом, який неможливо оцінити якось однозначно. Деякі дослідники, наприклад, при цьому вважають за необхідне виділити фактор соціальних технологій [15]. Згідно ж з аналізом Г. Шиллера, політичні комунікації відіграють ключову роль у справі забезпечення стабільності сучасного суспільства [16, с. 17]. Проте посилення комунікативного впливу на суспільну свідомість якраз і пов'язується з нав'язуванням чужих (інших) інтересів об'єкту маніпулювання, що деструктивно впливає на здатність людини адекватно оцінювати виклики та загрози. Відтак, у руслі дискурсу з питань безпеки зміст соціокомунікативного механізму державного управління має бути спрямований не лише на технологічний аспект зворотного зв'язку, але і на забезпечення повноцінного впливу особистості на процес прийняття управлінських рішень та контролю за їхнім виконанням.

У цьому сенсі важливо надати більшій мірі визначеності й поняттю «дистанція влади». У середовищі представників управлінської науки доволі розповсюдженою є точка зору, що особливості дистанціювання від влади мають першочергово пояснюватися культурними цінностями, що панують у даному соціумі. Контури терміну «дистанція влади» були запропоновані по аналогії з пропозиціями М. Малдера, який говорив про емоційний аспект дистанції між підлеглим та керівником (першочергово розуміючи це явище як спосіб побудови емоційного простору між владою та підвладними) [17, с. 195]. Натомість Г. Хофстеде, оперуючи категорією «індекс дистанції», розмежовує спільноти з «малою дистанцією влади» та «великою дистанцією влади». Вчений наголошує на тому, що межування влади та громадян властиве усім без винятку суспільствам, і витоки такого стану речей вже традиційно пов'язує з неоднаковими соціокультурними домінантами [18, с. 18].

У зв'язку з оновленим баченням безпеки особистості на увагу заслуговує і проблема оновлення принципів засад державного управління. У цьому сенсі доцільно ще раз звернутися до функціональних проявів концепції Нового публічного менеджменту (НПМ), яка вже детально проаналізована в сучасній літературі. А. Оболонський, наприклад, слушно стверджує: «Як часто трапляється з нововведеннями (мається на увазі якраз НПМ, – Ю.Д.), на перших етапах стався певний перебір, перекіс у бік абсолютизації ідеї «клієнтської» держави» [19, с. 9]. Проте, очевидно, якраз від уточнення співвідношення суто державних, державно-приватних та суто громадських функцій значною мірою залежить оновлене розуміння безпеки особистості в умовах сьогодення.

Отже, поняття «безпека» відзначається багатозначністю, яку можна і слід досліджувати у руслі багатьох наукових напрямів. Сучасності ж властиві нові виміри та контури безпеки. Право на безпечний розвиток особистості розглядається в якості атрибутивної ознаки суспільства, держави і власне особистості. Водночас

наголос все частіше ставиться на активності та дієвій позиції окремих громадян, що й створює основу колективної та національної безпеки в цілому. У такому контексті і розглядається можливість з'ясування різнобічних проявів безпеки особистості як основи для вдосконалення державно-управлінських відносин. У руслі ж дискурсу на тему безпеки особистості особливого значення набуває соціокомунікативний механізм державного управління.

Список використаних джерел:

1. Воротнюк М. Людська безпека як імператив сучасності: переніс фокусу з держави на людину / М. Воротнюк, О. Сушко. – К. : Фонд ім. Фрідріха Еберта : Представництво в Україні, 2010. – 15 с.
2. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства. Навч. посібник / О. П. Мягченко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 384 с.
3. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М. : «Экономика», 2001. – 346 с.
4. Валлерстайн И. Политические дилеммы на рубеже тысячелетий [Из выступлений участников юбилейной конференции ИСПРАН] / И. Валлерстайн // Полис. – 1996. – № 4. – С. 179–183.
5. Тощенко Ж. Т. Кентавр-проблема (Опыт философского и социологического анализа) / Ж. Т. Тощенко. – М. : Новый хронограф, 2011. – 552 с.
6. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні: аналіт. доп. / Ю. М. Скалецький, Д. С. Бірюков, О. О. Мартюшева, Л. Д. Яценко. – К. : НІСД, 2012. – 56 с.
7. Лобковиц Н. Что такое «личность»? / Н. Лобковиц ; [пер. с нем. К. В. Бандуровского] // Вопросы философии. – 1998. – № 2. – С. 54–64.
8. Рыбалкин Н. Н. Природа безопасности / Н. Н. Рыбалкин // Вестник Моск. ун-та. Сер. 7. Философия. – 2003. – № 5. – С. 36–52.
9. Ніколаєвський В. М. Соціальна безпека: теоретичні та методологічні питання аналізу / В. М. Ніколаєвський // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Зб. наукових праць. – Х., 2012. – Вип. 18. – С. 328–333.
10. Рущенко І. П. Соціальна безпека: від теорії і до практики / І. П. Рущенко, І. М. Дубровський // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Зб. наукових праць. – Х., 2012. – Вип. 18. – С. 334–338.
11. Ширяев В. Культурная безопасность и межкультурные диалоги / Вячеслав Ширяев // Власть. – 2010. – № 1. – С. 95–99.
12. Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности / Петер-Алексис Альбрехт ; [пер. с нем. Г.Г. Мошака]. – Х. : Право, 2012. – 184 с.
13. Панов Н. И. Введение // Альбрехт П.-А. Забытая свобода. Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности / Н. И. Панов. – Х., 2012. – С. 5–10.
14. Соловьев А. И. Латентные структуры, управление государством, или игра теней на лице власти / А. И. Соловьев // Полис. – 2011. – № 5. – С. 70–98.
15. Володенков С. В. Новые формы политической коммуникации в современном политическом управлении: угрозы и вызовы / С. В. Володенков // Государственное управление. Электронный вестник. – 2011. – Вып. 27. – Режим доступа : <http://e-journal.spa.msu.ru>
16. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Герберт Шиллер ; пер. с англ. ; науч. ред. Я. Н. Засурский. – М. : Мысль, 1980. – 326 с.
17. Галецька І. Індивідуальні цінності в дискурсі психологічних теорій / І. Галецька, І. Семків // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2006. – № 2. – С. 192–203.
18. Хофстеде Г. Возвращаясь к обсуждению личности и культуры: связь личностных черт и культурных осей / Г. Хофстеде, Р. Р. МакКрей ; пер. с англ. В. В. Солодовникова // Социологический журнал. – 2010. – № 4. – С. 9–42.
19. Оболонский А. В. Гражданин и государство: новая парадигма взаимоотношений и шаги по ее институализации / А. В. Оболонский // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2011. – № 1. – С. 5–16.

* Древаль Юрій Дмитрович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України.